

ЦІЛІСНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО РЕЖИСУРИ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЇ

У статті визначено методологічні орієнтири цілісного підходу до підготовки майбутніх учителів до режисури педагогічної дії. Проаналізовано наукові позиції щодо сутності цілісного підходу в контексті досліджуваної проблеми. Проаналізовано дидактичні категорії «цілісність – системність – комплексність» як система координат методології цілісного підходу вирішення проблеми підготовки майбутніх учителів до режисури педагогічної дії. Встановлено характерні ознаки цілісності педагогічного процесу підготовки майбутніх учителів до режисури педагогічної дії.

Ключові слова: методологія, цілісний підхід, підготовка майбутніх учителів, режисура педагогічної дії.

Результативність підготовки майбутніх учителів до режисури педагогічної дії залежить від багатьох факторів, зокрема від методології вирішення досліджуваної проблеми. Аналіз цілісного підходу до підготовки майбутніх учителів до режисури педагогічної дії передбачає вирішення відповідних орієнтирів-завдань, а саме: визначення сутності цілісного підходу як методологічної основи реалізації проблеми дослідження; визначення системи координат цілісного підходу дослідження проблеми підготовки майбутніх учителів до режисури педагогічної дії; обґрунтування цілісного підходу дослідження проблеми підготовки майбутніх учителів до режисури педагогічної дії.

Обґрунтування методології педагогічного дослідження та визначення відповідних підходів до вирішення наукової проблеми є важливим етапом осмислення його теоретичних засад, на чому наголошується у працях О. В. Бондаревської, Н. М. Боритко, Б. С. Гершунського, С. У. Гончаренка, В. І. Загвазинського, І. А. Зязюна, В. В. Краєвського, О. М. Новікова, В. А. Сластьоніна та ін. Звідси метою статті є обґрунтування методології цілісного підходу підготовки майбутніх учителів до

режисури педагогічної дії на основі наукових позицій, що існують у сучасній педагогіці.

Спочатку визначимо сутність і характерні ознаки цілісного підходу. Більшість посилань щодо його використання в психолого-педагогічних дослідженнях належать публіцистичним і монографічним виданням із проблем філософії освіти, методології педагогіки та дидактики. Так, обґрунтовуючи методологічне підґрунтя педагогічного наукового дослідження, академік І. А. Зязюн зазначає, що «головна особливість цілісного підходу, що відрізняє його від інших методологічних підходів до дослідження, полягає в тому, що, якщо останні акцентують увагу на якомусь аспекті досліджуваного феномену (безсумнівно, важливого, нерідко визначального, порівняно з іншими), цілісний підхід, передусім, передбачає аналіз цілісності досліджуваного і проєктивного феномену якості особистості, особистості в цілому, педагогічного процесу, його фрагменту, «одиниці», шляхів забезпечення і підвищення цілісності» [6, с. 44].

Досліджуючи конкретно-науковий і технологічний рівні методології освіти, М. М. Боритко наголошує, що «цілісний підхід передбачає принцип доповнюваності, відповідно до якого різні погляди не виправдовують один одного, а розкривають різні грані цілого» [3, с. 65].

Діаметрально протилежною є наукова позиція В. І. Смирнова, згідно з якою автор констатує, що «цілісний підхід забезпечує цілісність об'єкта – відсутність можливості звести ціле до простої суми частин» [16, с. 52].

Обґрунтовуючи гуманітарну методологію науки про виховання, О. В. Бондаревська звертає увагу на доцільність «способів конструювання загальної картини досліджуваної педагогічної дійсності – цілісності педагогічного процесу, виховної системи» [1, с. 7]. На цілісний підхід як обов'язковий складник прогностичного обґрунтування всіх компонентів системи в єдиному технологічному циклі освітньо-педагогічного прогнозування також звертає увагу Б. С. Гершунський [5, с. 220].

Досліджуючи чинні підходи до реалізації педагогічних досліджень, В. А. Сластьонін зазначає, що «цілісний підхід орієнтує на виділення в педагогічній системі та процесі розвитку особистості всіх інтегративних, інваріантних і системоутво-

ривальних зв'язків і відношень; на вивчення і формування того, що є головним, а що є другорядним» [14, с. 85].

Нашу увагу привернула наукова позиція В. В. Краєвського щодо сутності та доцільності використання цілісного підходу до дослідження проблем освіти на сучасному етапі розвитку наукової раціональності. Науковець зазначає, що «цілісний підхід належить до філософського рівня пізнання й орієнтує дослідника на пізнання об'єкта як сутності, що поводить себе стосовно будь-якого класу впливів як елементарний об'єкт, внутрішніми процесами якого в конкретному випадку можна нехтувати. Однак саме ці внутрішні процеси, внутрішня активність суб'єктів педагогічної діяльності є найважливішими для педагога-дослідника» [8, с. 1].

Отже, проведений аналіз наукових позицій щодо сутності цілісного підходу дає підстави зробити висновок, що реалізація цілісного підходу в підготовці майбутніх учителів до режисури педагогічної дії забезпечить: 1) обґрунтування основної гуманістично-творчої ідеї підготовки майбутніх учителів до режисури педагогічної дії; 2) взаємозв'язок і взаємодоповнюваність основних компонентів процесу підготовки майбутніх учителів до режисури педагогічної дії; 3) дієву варіативність функції режисури педагогічної дії; 4) відповідність теоретико-методичних основ підготовки майбутніх учителів до режисури педагогічної дії процесуальним характеристикам діяльній орієнтованої педагогічної освіти.

Визначимо систему координат цілісного підходу в рамках досліджуваної наукової проблеми. Обґрунтовуючи структуру та етапи реалізації цілісного підходу в педагогічних дослідженнях, В. В. Краєвський акцентує увагу на цілісності об'єкта, який вивчається як система, що виступає у єдності складу (елементів, з яких складається об'єкт), структури (зв'язків між ними) та функцій (роль кожного елемента в цій системі). Продовжуючи думку, науковець звертає увагу на той факт, що «для проблеми, що розглядається в контексті цілісного підходу, власне ієрархічний зв'язок категорій «цілісність – системність – комплексність» та, відповідно, цілісного, системного, комплексного підходів у рамках методологічного, а точніше мета-методологічного аналізу і буде спеціальним цілісним

об'єктом» [8, с. 1]. На актуальності такого механізму розробки методології також звертає увагу Н. В. Бордовська. Вона наголошує, що «методологічна основа сучасного дослідження може вибудовуватись як різнорівнева система настанов, що першочергово орієнтують ученого на цілісне та всебічне врахування особливостей і типу дослідження, що проводиться, а не на лінійне перерахування через кому з певною свободою їх представлення в науковому тексті» [2, с. 24].

Отже, врахування вищеназваних теоретико-методологічних рекомендацій дає нам підстави розглядати категорії «цілісність – системність – комплексність» як систему координат методології цілісного підходу до дослідження проблеми підготовки майбутніх учителів до режисури педагогічної дії.

Встановимо характерні ознаки цілісності педагогічного процесу, що сприятиме обґрунтуванню цілісності процесу підготовки майбутніх учителів до режисури педагогічної дії. Осмислюючи методологічні основи педагогіки, Н. Є. Мойсеюк доходить висновку, що «складна діалектика відносин у середині педагогічного процесу полягає в єдності й самостійності процесів, що його утворюють; у цілісності й супідрядності систем, що входять до нього; в наявності загального і збереженні специфічного» [9, с. 120].

Аналогічною є наукова позиція Г. М. Коджаспирової, яка констатує, що «цілісність педагогічного процесу становить взаємозв'язок і взаємообумовленість усіх процесів і явищ, що виникають і проходять у ньому як у процесах навчання і виховання, у взаємозв'язках усіх суб'єктів педагогічного процесу, а також у зв'язках педагогічного процесу з явищами зовнішнього середовища» [7, с. 380].

З. Н. Курлянд пропонує більш узагальнене визначення цілісного педагогічного процесу: «Високоорганізована, гуманітарна система, що об'єднує в собі процеси навчання, виховання й розвитку в тому чи іншому освітньо-виховному закладі й забезпечує спільно з сім'єю підготовку особистості до повноцінного життя і творчої праці, називається цілісним педагогічним процесом» [10, с. 39].

Досліджуючи педагогічний процес як цілісне явище, В. А. Сластьонін наводить визначення «цілісності», що становить

«синтетичну якість педагогічного процесу, яка характеризує найвищий рівень його розвитку, результат, що стимулює усвідомлення дій суб'єктів, які функціонують у ньому» [14, с. 141].

Загальнонаукові дефініції цілісності педагогічного процесу логічно порушують питання встановлення структурних елементів, характерних для цілісної структури процесу підготовки майбутніх учителів до режисури педагогічної дії, що потребує визначення сутності поняття «підготовка» та встановлення його структурних компонентів.

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» поняття «підготовка» розглядається як «запас знань, навичок, досвід, набутий у процесі навчання, практичної діяльності» [4, с. 767]. Більш загальноорієнтованим виявилось визначення поняття в «Енциклопедії професійної освіти» за редакцією С. Я. Батишева, де «підготовка» трактується як «термін, переважно пов'язаний із процесом навчання, який передбачає засвоєння соціального досвіду з метою його подальшого використання при виконанні специфічних практичних, пізнавальних або навчальних завдань» [17, с. 272].

Варто звернути увагу на тлумачення вказаного поняття в більш вузькому значенні, що розкриває сутність спеціалізованого навчання. Так, поняття «підготовка» В. А. Мижеріков трактує як «формування та збагачення установок, знань і вмінь, необхідних індивіду для адекватного виконання специфічних завдань» [15, с. 286]. Дотичним є тлумачення сутності терміну «професійна підготовка», яка, на думку В. А. Попкова, становить «сукупність спеціальних знань, умінь, навичок, якостей, трудового досвіду та норм поведінки, що забезпечать можливість вдалого працевлаштування» [13, с. 390]. За визначенням К. К. Платонова, «професійна підготовка становить систему організаційних та педагогічних заходів, які забезпечують формування в особистості професійної спрямованості, знань, умінь, навичок і професійної готовності» [12, с. 106]. У довідниковому виданні «Педагогіка: велика сучасна енциклопедія» за загальною редакцією Є. С. Рапацевича уточнюється, що професійна підготовка – це «процес оволодіння

знаннями, вміннями та навичками, які дозволять у перспективі виконувати роботу відповідно до фаху» [11, с. 482].

Результати проведеного нами аналізу сутності понять «підготовка» і «професійна підготовка» дають підстави стверджувати, що найбільш вживаними структурними елементами досліджуваного феномену є знання, уміння і навички, необхідні індивіду для виконання професійних завдань.

Таким чином, узагальнюючи результати проведеного теоретичного дослідження сутності цілісного підходу до підготовки майбутніх учителів до режисури педагогічної дії зазначимо, що обґрунтування відповідного методологічного базису забезпечило формулювання вихідних теоретико-методичних позицій для подальшого обґрунтування сутності досліджуваного педагогічного феномену в контексті діяльнісно орієнтованої педагогічної освіти.

Список використаної літератури

1. Бондаревская Е. В. Гуманитарная методология науки о воспитании / Е. В. Бондаревская // Педагогика. – № 7. – 2012. – С. 3–13.
2. Бордовская Н. В. Системная методология современных педагогических исследований / Н. В. Бордовская // Педагогика. – №5. – 2005. – С. 21–29.
3. Борытко Н. М. Методология и методы психолого-педагогических исследований [текст] / Н. М. Борытко, А. В. Моложавенко, И. А. Соловцова ; под ред. Н.М. Борытко. – М. : Академия, 2008. – 319 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.
5. Гершунский Б. С. Образовательно-педагогическая прогностика. Теория, методология, практика : учеб. пособ. / Борис Семенович Гершунский. – М. : Флинта: Наука, 2003. – 764 с.
6. Зязюн І. А. Філософія педагогічної дії : монографія / Іван Андрійович Зязюн. – Черкаси : Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2008. – 608 с.
7. Коджаспирова Г. М. Педагогика : учебник / Галина Михайловна Коджаспирова. – М. : КНОРУС, 2010. – 744 с.
8. Краевский В. В. Целостность подхода к исследованию образования на современном этапе развития научной рациональности // Володар Викторovich Краевский [Электронный ресурс] / Режим доступа: http://www.kraevskyyv.narod.ru/papers/zelost_podehoda.htm. – Загл. с экрана. – Язык русс.
9. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посібн. / Н. Є. Мойсеюк. – 3-є вид., доп. – К. : [Б. в.], 2001. – 608 с.
10. Педагогіка [Текст] : навч. посіб. / З. Н. Курлянд та ін.; Півд. укр. держ. пед. ін-т. ім. К.Д. Ушинського. – Харків : Бурун Книга, 2009. – 303 с.
11. Педагогика: большая современная энциклопедия / [сост. Е. С. Рапацевич]. – Мн. : Соврем. слово, 2005. – 718 с.

12. Платонов К. К. Краткий словарь системы психологических понятий : учеб. пособ. для учеб. завед. проф.-техн. образования / Константин Константинович Платонов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Высш. шк., 1984. – 173 с.
13. Попков В. А. Теория и практика профессионального образования : учеб. пособ. для системы дополнит. пед. образования / В. А. Попков, А. В. Коржув. – М. : Академический Проект, 2004. – 432 с. («Gaudemus», «Классический университетский учебник»).
14. Слостенин В. А. Педагогика : учебник для студ. высш. учеб. заведений / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов ; под ред. В.А. Слостенина. – 8-е изд., стер. – М. : Издательский центр «Академия», 2008. – 576 с.
15. Словарь-справочник по педагогике / [авт.-сост. В. А. Мищериков] ; под общ. ред. П. И. Пидкасистого. – М. : Твор. Центр «Сфера», 2004. – 439 с.
16. Смирнов В. И. Общая педагогика : учебн. пособ. / Владимир Иванович Смирнов. – изд. 2-е, перераб., испр. и доп. – М. : Логос, 2003. – 304 с.
17. Энциклопедия профессионального образования [Текст] : в 3-х т. / [рук. авт. кол., науч. и лит. ред. С. Я. Батышев]. – М. : РАО, Ассоциация «Профессиональное образование», 1999.

Виктор Мозговой

ЦЕЛОСТНЫЙ ПОДХОД В ПОДГОТОВКЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К РЕЖИССУРЕ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ДЕЙСТВИЯ

В статье определены методологические ориентиры целостного подхода к подготовки будущих учителей к режиссуре педагогического действия. Проанализированы научные позиции относительно сущности целостного подхода в контексте исследуемой проблемы. Обоснована методология целостного подхода к решению проблемы подготовки будущих учителей к режиссуре педагогического действия, изучаемый педагогический феномен проанализирован в контексте профессионально-педагогического образования. Реализованы сформулированные автором профессионально-ориентированные задачи определения сущности целостного подхода как методологической основы исследования. Полученные результаты теоретического исследования позволяют констатировать факт взаимосвязи и взаимодополнения исследуемого педагогического феномена с отдельными элементами профессиональной подготовки специалистов педагогического профиля. В статье раскрываются дидактические категории «целостность – системность – комплексность» как система координат методологии целостного подхода в подготовке будущих учителей к режиссуре педагогического действия. Автор характеризует подготовку будущих учителей к режиссуре педагогического действия как целостный педагогический процесс.

Ключевые слова: *методология, целостный подход, подготовка будущих учителей, режиссура педагогического действия.*

Viktor Mozgovyi

HOLISTIC APPROACH TO FUTURE TEACHERS' TRAINING IN DIRECTION OF PEDAGOGICAL ACTION

The methodological orientations of holistic approach to the process of future teachers' training in direction of pedagogical action are defined in the article. Scientific positions concerning the essence of holistic approach are analyzed. Future teachers' training in direction of pedagogical action is considered in the context of professional and pedagogical education; relations between studied pedagogical phenomenon and separate elements of professional training of specialists of pedagogical profile are established. Formulated by the author professionally oriented tasks of holistic approach as a methodological basis of the research are implemented. Didactic category of "integrity – system – complexity" as the system of coordinates of methodology of holistic approach in the process of future teachers' training in direction of pedagogical action is described in the article. The author is convinced that the implementation of holistic approach to solving the investigated problem provides justification of conceptual, creative and humanistic ideas of future teachers' training in direction of pedagogical action; interconnection of basic components of this process; variability of direction of pedagogical action; correspondence between theoretical and methodological foundations of future teachers' training in direction of pedagogical action and procedural characteristics of activity-based pedagogical education.

Keywords: *methodology, holistic approach, future teachers' training, direction of pedagogical action.*

Одержано 24.11.2013 р.